

Begeleid Zelfstandig Wonen in Vlaanderen: groeiontwikkelingen en huidige situatie

W. Vandamme *

Dit artikel wil een kort overzicht geven van het ontstaan en de groei van het Begeleid Zelfstandig Wonen in Vlaanderen. De 3 vragen die wij in dit artikel wensen te behandelen zijn:

- Hoe is het Begeleid Zelfstandig Wonen gegroeid?
- Hoe ontwikkelde deze hulpverleningsvorm zich gedurende het eerste erkenningsjaar?
- Wat is de huidige situatie?

Dit artikel biedt ons niet de ruimte om de zaak grondig uit te diepen. Toch hopen wij U een beeld te geven van waaruit deze begeleidingsvorm gegroeid is en wat hij momenteel omvat.

1. Ontwikkelingen die geleid hebben tot het begeleid zelfstandig wonen van de Vlaamse jeugd

De behoefte aan vormen van begeleid zelfstandig wonen is in Vlaanderen volop tot ontwikkeling gekomen na 1978. In het jaar 1978 hadden wij in Vlaanderen een drietal initiatieven van begeleid zelfstandig wonen. Met name De W.I.P. te Gent, De Dam te Kortrijk en Amok te Antwerpen.

Deze drie projecten waren de voorlopers van het Begeleid Zelfstandig Wonen in Vlaanderen. De W.I.P. en Amok situeren zich in de alternatieve hulpverleningssector. De Dam binnen de sector jeugdbescherming. Na 1978 groeide de vraag tot diversificatie van de hulpverleningsvormen verder. De vraag tot ontwikkeling van het Begeleid Zelfstandig Wonen kwam vanuit verschillende hoeken.

1.1. FORMULERING VANUIT DE LITERATUUR

In het onderzoek van Van Nuland¹ werd gewezen op de nood aan vormen van hulpverlening die aan de problematiek van de reïntegratie tegemoetkomen.

Wij citeren: 'Vooral problematisch is de situatie van de jongeren die het instellingswezen ontgroeid zijn en nergens naartoe kunnen. In ons land is geen net van tussenvoorzieningen uitgebouwd'.

De auteur bedoelde daarmee, 'vormen die de opvang verzekeren in de periode tussen het verlaten van de instelling en het zelfstandig wonen'. Nochtans maakt de categorie van 15-21 jarigen 38 % van de geplaatste jongeren uit.

* Voorzitter v.z.w. Oranjehuis.

1. VAN NULAND, H., *Marginalisering en Welzijnszorg. Deel 15 k. De residentiële zorg voor sociaal gehandicapte jongeren*, Leuven, Sociologisch onderzoekscentrum K.U.L., 1978, p. 166-241.

Ook in het onderzoek uitgevoerd door de werkgroep Cidar² komt men in de algemene synthese tot het besluit dat men voor sociaal gehandicapte jongeren tot een 4-tal categorieën van inrichtingen zou moeten komen. Daarbij wordt als 4e categorie aangeduid: opvanginstituten als doorgangstehuizen.

Eén van deze vormen zou kunnen zijn: een centrum met psychopedagogische en sociaal-pedagogische karakterisering, die in hoofdzaak gericht is op resocialisering en integratie in de maatschappij.

Vanuit de onderzoeksliteratuur wordt dus vanaf de jaren '70 gewezen op een behoefte aan begeleid wonen: een vorm van hulpverlening aan jongeren die zelfstandig wonen of willen wonen, maar hiertoe zonder hulp nog niet in staat zijn.

1.2. ONTWIKKELING IN DE PRAKTIJK

1.2.1. Situatie tot 1978

Bulckaert W.³ en anderen deden in het kader van een seminarie jeugdrecht een onderzoek waarbij aan een aantal jeugdrechtbanken en instellingen volgende vragen gesteld werden:

1. Is volgens U nazorg belangrijk?
2. Is volgens U nazorg voldoende gestructureerd?

— Wat de jeugdrechtbanken betreft komt men tot volgende besluiten: nazorg wordt over het algemeen als belangrijk aangezien, doch is weinig of niet gestructureerd. Er werd ook gewezen op de inconsequentie in de wetgeving: het toezicht wordt opgelegd, maar de middelen om het uit te voeren worden niet ter beschikking gesteld.

— Wat het antwoord van de instellingen betreft is overduidelijk gebleken dat er nauwelijks aan nabegeleiding werd gedaan. Men is het er wel over eens dat nabegeleiding belangrijk is, maar in de praktijk wordt er weinig systematisch aan gewerkt.

Wij mogen hier dus besluiten dat er tot op dat ogenblik binnen de bijzondere jeugdzorg (jeugdrechtbank en instellingen, gesubsidieerd door het Ministerie van Justitie) alleen maar sprake is van een bewustzijn van de problematiek, en dat men nog niet komt tot het ontwikkelen van een gestructureerde aanpak.

1.2.2. De situatie na 1978

Na 1978 wordt de nood aan nazorg in de praktijk alsmaar scherper en dringender aanvoeld.

Ter sensibilisering van dit probleem werd in 1980 in West-Vlaanderen een werkgroep rond nazorg opgericht. Vanuit deze groep werd een nota gericht aan Minister Steyaert waarin men het probleem situeert en een voorstel tot integratiebegeleiding formuleert.

2. AMBULANTE WERKGROEP C.I.D.A.R., *Verslag van navorsing 1968-1973. Navorsingsproject N.F.W.O. over organisatie, kwalificatie en differentiatie van inrichtingen ter jeugdbescherming*, Leuven, Centrum voor Interdisciplinair Antropologisch Onderzoek, 1974, p. 21-219.

3. BULCKAERT, W. e.a. *Leren de wekker zetten, Seminarie jeugdrecht*, Leuven, 1976-77, p. 200.

Wij citeren: 'Dikwijls stellen wij vast dat er een breuk ontstaat in de overgang van de instelling naar het definitief milieu. De jongere verlaat zijn vertrouwd milieu, moet zich nogal bruusk losmaken van de groep waarin hij leefde en van de vertrouwenspersonen die hij eventueel in de instelling had. Dit probleem stelt zich zeer scherp bij de jonge adolescenten die als enig toekomstperspectief 'het zelfstandig functioneren' hebben. Zij staan meestal alleen, hebben weinig alternatieven buiten dit zelfstandig functioneren. Op 18-21 jaar zijn ze dikwijls zo vervreemd van hun thuismilieu dat er geen aanknopingspunten meer zijn om langs deze weg te reïntegreren. Velen van hen mislukken, ontsporen na korte tijd of eindigen in de totale vereenzaming'.⁴

In mei 1981 werd de V.Z.W. Jongerenbegeleiding opgericht met als prioritaire doelstelling: het realiseren van deze integratiebegeleiding en externe woonvormen binnen de bijzondere jeugdzorg.

1.2.3. Onderhandelingen met de overheid

Vanuit V.Z.W. Jongerenbegeleiding, vooral gestimuleerd vanuit De Dam te Kortrijk en V.Z.W. Pieter Simenon te Lommel, werd onderhandeld met de overheid.

Uit de onderhandelingen, waarbij ook Caritas en de Unie van de Jeugdrechters betrokken waren, ontstond het besluit van de Vlaamse Executieve op 11 mei 1984, waardoor jongeren in het kader van de wet op de jeugdbescherming zelfstandig kunnen wonen.

Hoe ziet de huidige reglementering eruit?

2. Het begeleid zelfstandig wonen, gereguleerd

Het beleid erkent 2 vormen van begeleiding bij het zelfstandig wonen.

— Enerzijds kunnen jongeren zelfstandig wonen mits externe begeleiding vanuit een inrichting.

— Anderzijds kunnen jongeren zelfstandig wonen onder begeleiding van hiertoe opgerichte diensten.

Wij richten ons in deze paragraaf vooral op het functioneren van deze autonome diensten. In punt 4 wordt het Begeleid Zelfstandig Wonen beschreven zoals het georganiseerd is vanuit de instellingen.

Momenteel functioneren in Vlaanderen vijf diensten. Elke dienst mag maximaal 32 jongeren begeleiden. Hiervoor is een personeelsbezetting voorzien van 4 begeleiders, klasse 1 en 1 staffunctionaris: pedagoog, psycholoog of criminoloog. Om voor deze vorm van begeleiding in aanmerking te komen, moet de jongere 17 jaar oud zijn, in het gerechtelijk arrondissement wonen waar de dienst gevestigd is en zelf voorzien in zijn levensonderhoud. De jongeren moeten zelfstandig wonen of samen met het begeleidend centrum een woning zoeken. Zij kunnen maximum met 3 jongeren die onder begeleiding van de jeugdrechter of Jongerenbegeleiding staan samenwonen, alhoewel het niet de bedoeling is om kleine instellingen te vormen. Tussen de hulpverleners, doorverwij-

4. VANDAMME, W., *Nota i.v.m. de vraag om nazorg gericht aan R. Steyaert*, Kortrijk, 10 februari 1981.

zers en jongeren wordt een hulpverleningscontract opgesteld en afgesloten. De begeleidingsduur is vastgelegd op maximum 9 maanden, eventueel 1 maal verlengbaar met 9 maanden.

3. De ambulante diensten onderzocht

Op initiatief van de V.Z.W. Jongerenbegeleiding werd een onderzoek opgezet naar het functioneren van de ambulante diensten voor begeleid zelfstandig wonen gedurende het eerste werkingsjaar. Dit onderzoek werd verricht door de afdeling Orthopedagogiek te Leuven tijdens de periode 1 juli 1984 - 1 juli 1985 en betreft de werking van de diensten vanaf hun oprichting tot en met 1 mei 1985.

In dit tekstdeel geven wij in het kort het onderzoeksopzet met de resultaten weer. Het betreft hier dus niet een grondige beschrijving van het onderzoek dat later gepubliceerd zal worden.

3.1. ONDERZOEKSPROJECT EN WERKWIJZE

In dit onderzoek waarin beoogd werd een beeld te krijgen van de werking van de ambulante diensten, stonden volgende vragen centraal:

1. Vragen m.b.t. de *populatie*
 - Waarom en door wie worden jongeren aangemeld?
 - Welke jongeren worden opgenomen en welke niet?
 - Wat zijn de kenmerken en de hulpvragen van de opgenomen jongeren?
2. Vragen m.b.t. het *hulpverleningsproces*
 - Hoe verloopt een intake-fase (aard van de activiteiten en hun frequentie, duur, inhoudelijk themata)?
 - Wat zijn de begeleidingsdoelstellingen?
 - Hoe verloopt het begeleidingsproces (aard van de activiteiten en hun frequentie)?
 - Wat zijn de begeleidingsmoeilijkheden?
3. Vragen m.b.t. de *begeleidingsresultaten*
 - Hoeveel jongeren bereiken de begeleidingsdoelstellingen?
 - Welke doelstellingen worden bereikt en welke niet?
 - Waarom worden doelstellingen niet bereikt?
4. Vragen m.b.t. de *organisatie*
 - Wat zijn de materiële moeilijkheden?
 - Wat zijn de administratieve moeilijkheden?

Het materiaal voor het onderzoek werd als volgt verzameld:

1. Het *personeel* van de diensten vormde samen met de onderzoeker een intervisiegroep. Maandelijks werden hierin ervaringen uitgewisseld rond de intake-fase, het formuleren van doelstellingen, de begeleidingsactiviteiten, de samenwerking met doorverwijzers, de materiële en administratieve knelpunten etc. Op deze manier werd een eerste beeld verkregen van de organisatie van de diensten en van het hulpverleningsproces.

2. Binnen de intervisiegroep werd een *opnamedossier* ontwikkeld. Tijdens de intake-fase van een jongere werden hierin zijn biografische gegevens, de ge-

gevens m.b.t. zijn gezin, zijn gerechtelijk en hulpverleningsverleden en zijn functioneren bij de aanmelding geregistreerd.

3. Van elke jongere werd de *aanmeldingsreden*, de reden voor een eventuele negatieve opnamebeslissing en de aard en de frequentie van de intake- en begeleidingscontacten geregistreerd.

4. Voor de inventarisatie van de doelstellingen en de analyse van de begeleidingsresultaten werden de begeleidingsplannen, de *hulpverleningscontracten* en de *evolutieverslagen* van de opgenomen jongeren geanalyseerd.

Wij kunnen hier enkel de voorlopige resultaten geven van het onderzoek.

Vooreerst geven wij in een kort bestek de historiek van de opgerichte diensten om daarna in te gaan op de aanmeldingen en opnamen.

Daarna gaan wij in op de populatiebeschrijving van de opgenomen groep.

In een tweede deel wordt ingegaan op de systematiek van de begeleiding, met name de intake, het diagnostisch model, begeleidingsplanning, prognose en uitvoering van de begeleiding.

3.2. DE DIENSTEN ALS ORGANISATIE

De V.Z.W. Voogdij- en Beschermbaad te Kortrijk startte op 1 april 1982 het project 'Centrum Jongerenbegeleiding' en begeleidde reeds vóór haar erkenning op 1 april 1984, 14 jongeren (C.J.B., p. 8-9).

De V.Z.W. Begeleid Kamerwonen te Lommel is gegroeid uit de V.Z.W. SOPEC te Lommel en begeleidde in het kader van de projecten Hulp aan Huis in dit centrum reeds vóór haar machtiging op 1 april 1984 8 jongeren.

Contacten van de V.Z.W. Jongerenbegeleiding met hulpverleners uit de bijzondere jeugdzorg in de regio Gent resulteerden in de oprichting van de V.Z.W. Centrum Begeleid Wonen Gent. Dit Centrum werd gemachtigd op 6 juni 1984 en startte effectief op 1 september 1984.

Met het verschijnen van het besluit van 18 mei 1984 richtten enkele leden van de V.Z.W. een Orthopedagogisch Centrum op voor meisjes in ernstige probleemsituaties te Leuven, de V.Z.W. Orthopedagogisch Centrum voor kinderen en jongeren in ernstige probleemsituaties. Deze vereniging werd gemachtigd tot Begeleid Zelfstandig Wonen op 18 september 1984 en startte effectief op 6 januari 1985 onder de naam 'Centrum Begeleid Wonen, Leuven'.

De V.Z.W. JOBA startte een dienst begeleid wonen op 1 maart 1985 voor het arrondissement Antwerpen. De V.Z.W. JOBA werd niet betrokken bij het onderzoek daar zij pas 1 jaar later gemachtigd werd tot het Begeleid Zelfstandig Wonen.

3.3. AANMELDINGEN

Tijdens het eerste werkjaar werden 141 aanvragen gedaan om jongeren te begeleiden via de diensten. Het aantal aanvragen verschilt zeer sterk per arrondissement.

In Kortrijk en Gent is er ongeveer 1 aanvraag per week, in Leuven en Lommel ligt het aantal heel wat lager.

— De aanvragen zijn afkomstig van *alle mogelijke voorzieningen*: Jeugd-

rechtbank, Jeugdbeschermingscomités, Instellingen, O.C.M.W. enz. Het grootste gedeelte wordt evenwel gemeld vanuit de jeugdrechtbank en vanuit de instellingen.

— De jongeren worden vanuit *diverse situaties* aangemeld. Ongeveer één derde van de jongeren verblijft op het moment van de aanmelding in een inrichting. Ruim één derde woont in zijn eigen gezin, in een pleeggezin of heeft zijn intrek genomen bij derden als familie, vrienden of een ex-hulpverlener. Sommige (13 %) van de jongeren woonden reeds zelfstandig en een deel (16 %) verbleef in een inrichting voor tijdelijke opname.

— De *aanmeldingsredenen* zijn zeer divers.

Ruim één derde van de jongeren wordt aangemeld om redenen die aansluiten bij een hulpvraag naar begeleiding bij zelfstandig wonen. Het betreft de jongeren wiens inrichtingsverblijf of legerdienst ten einde loopt en die moeten voorbereid worden op zelfstandig wonen, evenals de jongeren die wensen zelfstandig te wonen.

46,8 % van de aanmeldingen zijn jongeren die in een conflictsituatie leven binnen de instelling of het pleeggezin (66 van de 141 jongeren) en waarbij het Begeleid Zelfstandig Wonen een alternatief biedt.

De overige zijn jongeren die reeds zelfstandig woonden en waarbij er begeleiding aangevraagd wordt. Opvallend hierbij is dat 35 % van deze groep inrichtingsjongeren zijn.

De reden waarom instellingen de begeleiding niet op zich nemen is vooral te wijten aan het feit dat zij geen machtiging hebben (42 %) of omdat het buiten hun actieterrein ligt (29 %).

— *Redenen voor negatieve opnamebeslissing*

Van de 141 aanmeldingen leidden 78 aanvragen niet tot een opname (ongeveer 50 %).

De reden van de weigering is vooral het feit dat de jongere niet aan de voorwaarden voldoet op financieel en administratief vlak. Op financieel vlak moet de jongere over een voldoende inkomen beschikken om in zijn eigen onderhoud te voorzien. Op administratief vlak moet hij in orde zijn met zijn ziekteverzekering, e.d.m.

De aanmelding gebeurt vaak in een stadium waar de vraag van de jongere niet zo duidelijk is. De jongere ligt b.v. in conflict met zijn instelling of zijn thuis-midden. Zijn eerste vraag hierbij is hoe hij uit dit conflict kan geraken. Begeleid Zelfstandig Wonen kan hierbij één van de geschikte oplossingen zijn.

De afwijzing gebeurt zelden omwille van de opnamecriteria van de diensten, zoals begaafdheid, psychiatrische problematiek, begeleidingsvoorwaarden, maar wel op basis van bovenvermelde criteria.

3.4. DE OPGENOMEN GROEP

1. De meerderheid van de jongeren heeft *problemen op verschillende levensdo-mainen*:

- ze zijn niet minimaal redzaam op huishoudelijk, administratief en financieel vlak;
- ze hebben geen dagbesteding en/of hun vrijetijdsbesteding is problematisch;

- hun familiale contacten zijn problematisch;
 - ze hebben gedrags- en/of emotionele problemen;
2. De meerderheid van de jongeren staan *socio-economisch* gezien in een zwakke situatie:
- ze zijn zwak begaafd;
 - ze zijn zeer laag geschoold;
 - ze hebben onvoldoende of het minimum inkomen;
3. De meerderheid van de jongeren heeft reeds een *lang juridisch en/of hulpverleningsverleden* achter de rug. Desondanks beginnen zij weinig voorbereid aan hun zelfstandig wonen. Hiervoor zijn twee verklaringen mogelijk. Ofwel is hieraan in hun opvang en hulpverlening onvoldoende aandacht besteed. Ofwel zijn deze jongeren zo moeilijk opvoedbaar geweest dat bij de meesten de begeleidingspogingen niet het gewenste resultaat hadden;
4. De meerderheid van de jongeren *staat geïsoleerd* in het leven. Ze komen uit gebroken gezinnen die zelf reeds een jarenlang juridisch en/of hulpverleningsverleden hebben en hun relaties met betekenisvolle anderen zijn weinig stabiel.

We kunnen dus stellen dat de *begeleiding een zeer intensief karakter* moet hebben en zich moet richten *op alle aspecten van het functioneren* van de jongeren. Nazorg of ondersteuning op louter praktisch vlak zal onvoldoende zijn om deze jongeren te helpen zelfstandig te leven.

3.5. INTAKE-FASE

3.5.1. Verkenning van de probleemsituatie

In de intake-fase wordt de probleemsituatie van de jongere zo grondig mogelijk verkend, wordt het zelfstandig wonen administratief en materieel mogelijk gemaakt en wordt de begeleiding gepland.

In functie hiervan hebben de volgende activiteiten plaats:

1. activiteiten m.b.t. het *samenstellen van het dossier*. Deze activiteiten betreffen intake-gesprekken met de jongere, met de verwijzer en/of een (ex-)hulpverlener en met andere betrokkenen als de ouders, de familieleden, de vrienden en kennissen, de werkgevers, enz.:
 - psychodiagnostisch onderzoek;
 - dossierstudie;
 - het in orde brengen van de administratieve formaliteiten voor de verwijzer en de dienst jeugdbescherming van het Ministerie van Justitie;
2. hulpverlening m.b.t. *huisvesting, financies en administratie*;
3. opstellen van het *begeleidingsplan en de prognose*;
4. afsluiten van het *hulpverleningscontract*.

Samenvattend kunnen we stellen dat een intake-proces minimum 10 uur in beslag neemt wat de *contacten met de betrokkenen* betreft. Afhankelijk van de vlotheid waarmee de hulpverlening m.b.t. huisvesting, financies en administratie verloopt, wordt dit minimum al dan niet uitgebreid. *De verslaggeving*, de begeleidingsplanning en het administratieve werk wordt gemiddeld op 5 uur geschat.

Met betrekking tot de intake-fase kunnen we het volgende concluderen:

1. De *intake-fase* duurt lang en neemt voor de hulpverleners veel tijd in beslag. Omdat een grondige intake-fase de bouwstenen levert voor een gericht hulpverleningsproces, moet gezocht worden naar *subsidiëringsmodaliteiten* voor deze activiteiten. Zoniet bestaat het risico dat zodra de diensten meer begeleidingsactiviteiten moeten verrichten, de nodige mankracht ontbreekt om dit intake-proces op een constructieve wijze te blijven uitvoeren.

2. Tijdens de intake-fase besteedt elke dienst op zijn manier uitgebreid aandacht aan de *beschrijving van de probleemsituatie* van de jongere. I.p.v. een efficiëntere begeleidingsplanning moet meer aandacht besteed worden aan de analyse van richtinggevend aangrijpingspunten voor aanpak en begeleiding.

3. In de begeleidingsplanning primeren vooral de *doelstellingen* m.b.t. *redzaamheid en dagbesteding*. Het globale doelstellingenpakket sluit echter wel in voldoende mate aan bij de begeleidingsbehoeften van de jongeren zoals we deze in de populatiestudie analyseerden. Enkel op het domein 'ouders en familie' werd een kleine lacune vastgesteld.

4. De hulpverleners evalueren de introductie van het *hulpverleningscontract als positief*. We stellen echter vast dat deze hoofdzakelijk vanuit hun optiek werd opgesteld en dat de expliciete inbreng hierin van de verwijzer nog ontbreekt.

3.5.2. Het begeleidingsproces

De duur van het begeleidingsproces, de aard en de frequentie van de activiteiten werden nagegaan.

De hulpverleningsactiviteit en de begeleidingsmoeilijkheden werden inhoudelijk toegelicht.

A. De begeleiding is zeer intensief

Gedurende de eerste 3 maanden hadden de diensten per jongere min of meer 8 contacten per maand. De volgende 3 maanden lag de begeleidingsfrequentie bijna even hoog. De laatste 3 maanden werden gereduceerd tot 4 contacten per maand. Indien het Begeleid Zelfstandig Wonen verlengd wordt na 9 maanden neemt de frequentie ervan toe. Naast deze rechtstreekse contacten zijn er nog frequent telefonische contacten en informele contacten b.v. op het centrum zelf.

De begeleidingsduur van de meeste jongeren (78) was 9 maanden of langer in mei 1985.

B. Het begeleidingsproces wordt op een geëigende wijze uitgebouwd

Iedere dienst hecht veel belang aan de individuele begeleiding. In principe krijgt iedere jongen een begeleider die verantwoordelijk is voor hem. Daarnaast worden een administratieve en technische kracht ingeschakeld voor de huisvesting indien dit mogelijk is. De diensten vertrekken zoveel mogelijk van een geïndividualiseerd basisprogramma, waarin duidelijk begeleidingsfasen te onderscheiden zijn. Daarnaast wordt gewerkt met vormings- en informatiepakketten m.b.t. sociale werkloosheid en sociale vaardigheden, b.v. pakketten omtrent huisvesting, gezond eten, enz. Sommige diensten organiseren groepsactiviteiten zoals

gemeenschappelijke kooklessen, ontspanning, voorlichting, enz. De omgangsstijl waarin deze contacten gebeuren is verschillend. Sommigen opteren voor een directieve, controlerende stijl in de beginfase. Anderen verkiezen een onderhandelende houding. De stijl wordt gedeeltelijk bepaald door de fase waarin men verkeert of door de individuele vraagstelling van de jongere.

C. Een aantal moeilijkheden die gesignaleerd werden

1. Bij *minder begaafde* jongeren beschikken de hulpverleners niet steeds over geschikte strategieën om hen de nodige huishoudelijke, administratieve en financiële redzaamheid aan te leren of hen de ernst van sommige zaken duidelijk te maken.

2. Vanuit de verschillende diensten wordt eveneens opgemerkt dat de begeleiding wel eens perspectiefloos zou kunnen worden wanneer de jongere zich (plots) *zulke vrijheid aanmeet* dat hij *geen enkele afspraak meer nakomt* en totaal onbereikbaar voor begeleiding wordt.

3. Voor sommige jongeren is het aanleren van een *realistisch budgetterings-systeem* een *zeer moeizaam proces*. Oorzaken hiervoor worden gezocht in de zwakbegaafdheid van de jongeren en in de drang tot onmiddellijke behoeftebevrediging die vele jongeren eigen is.

4. Men constateert dat enkele jongeren ook tijdens de begeleidingsmaanden regelmatig contacten hebben met de *politie* en men kan vanuit de begeleiding nog geen voldoende tegengewicht geven aan de invloed van de peergroep om dit te voorkomen.

5. Tenslotte stelt men ook vast dat jongeren zich soms vastnestelen in de *beschermende begeleiding* van het centrum. Op deze manier wordt de evolutie naar zelfstandigheid sterk afgeremd.

D. Welke resultaten werden er het eerste jaar bereikt?

Uit de begeleidingsovereenkomsten werden voor elke begeleide jongere zijn begeleidingsdoelstellingen gedistilleerd, vervolgens werden de evaluatieverslagen geanalyseerd en werd nagegaan hoe de begeleiders samen met de jongere de gestelde doelstelling evalueerden.

Er werden slechts 26 jongeren geëvalueerd.

71 % van de begeleidingen werden positief geëvalueerd, d.w.z. doelstellingen werden bereikt.

14,5 % van de begeleidingen werden overwegend positief beoordeeld, d.w.z. doelstellingen werden gedeeltelijk bereikt.

14,5 % van de begeleidingen werden negatief beoordeeld, d.w.z. doelstellingen werden niet bereikt.

Wat betreft de prognoses zien wij dat er in 72 % van de gevallen een positieve correlatie is tussen de prognose van de hulpverlening en de evolutie van begeleidingen. In 28 % van de gevallen is de evolutie beter dan verwacht.

4. Het Begeleid Zelfstandig Wonen vanuit de instellingen

Het Begeleid Zelfstandig Wonen vanuit de instellingen werd gereguleerd door art. 2 van een Besluit van de Vlaamse Executieve op 11 mei 1984.

De voorwaarden voor het Begeleid Zelfstandig Wonen vanuit instellingen zijn globaal genomen dezelfde als deze voor de diensten. De instelling moet echter een machtiging van de Minister krijgen om deze externe begeleiding te kunnen uitvoeren. Het aantal jongeren dat men extern kan begeleiden is maximum 1/3 van de capaciteit van de instelling met een maximum van 12. De plaatsen die door de jongeren bezet worden die extern begeleid worden, kunnen residentieel niet meer opgevuld worden. Ook de instellingen dienen een begeleidingscontract af te sluiten met de jongere en de vaste afgevaardigde. Dit contract wordt ter goedkeuring aan de jeugdrechter voorgelegd. In dit contract dienen de doelstellingen van de begeleiding aangestipt te worden, de prognose, de financiële toestand en mogelijkheden van de jongere, de termijn van begeleiding, degene die de begeleiding uitvoert, enz. Vanuit het Beleid werd Circulaire 50 uitgevaardigd die deze begeleidingsvorm toelicht.⁵

De huidige situatie

Momenteel werden reeds 60 residenties op 196, met een capaciteit van 369 plaatsen, gemachtigd om het begeleid zelfstandig wonen uit te voeren. 231 begeleidingen werden tot nu gerealiseerd. Op 15 april 1987 waren er 53 minderjarigen in begeleiding. In tegenstelling tot in Nederland kunnen we in Vlaanderen dus niet spreken van een explosieve ontwikkeling van het Begeleid Zelfstandig Wonen.⁶

We geven een eerste evaluatie die gebaseerd is op eigen praktijkervaringen en ervaringen van mensen die in de dagelijkse praktijk van het begeleid zelfstandig wonen staan.

1. Het Begeleid Zelfstandig Wonen was één van de eerste gedifferentieerde hulpverleningsvormen in Vlaanderen in het kader van de jeugdbescherming. Vele jeugdrechters en sociale diensten stonden in aanvang zeer sceptisch tegenover deze formule. Die formule moest haar krediet nog verwerven bij de verwijzende instanties.

2. Deze begeleidingsvorm kan maar met voldoende succes uitgevoerd worden als de voorbereiding op het zelfstandig wonen tijdig start in de instelling zelf. Vele instellingen waren echter onvoldoende voorbereid op een dergelijke begeleidingsvorm wanneer ze de machtiging tot externe begeleiding kregen. Er waren onvoldoende tussenvormen ontwikkeld.

3. Door de verlenging van de leerplicht en door de economische crisis kan een jongere dikwijls niet voor zijn eigen inkomen instaan. Dat maakt dat hij aan de wettelijke voorwaarden niet kan voldoen. Dit punt vraagt een grondige analyse en daarom komen we er verder in dit artikel op terug.

5. STEYAERT, R., *Circulaire nr. 50. In verband met toelichtingen nopens de organisatie van het begeleid zelfstandig wonen*, Brussel, Ministerie van Vlaamse Gemeenschap, 1984, 8 p.

6. KLOMP, M., *Trainingscentra kamerwoning voor jongeren: een analyse van het begeleidingsproces, de rol van de begeleider en de konsekwenties voor het opzet van het trainingscentrum*, Utrecht, Wijn, 1985, 90 p.

4. Anderzijds is het zo dat het merendeel van de jongeren het begeleid zelfstandig wonen positief evalueert. Ze vinden het een noodzakelijke afronding van hun begeleiding.

5. Vanuit de begeleiding wordt het begeleid zelfstandig wonen meestal positief geëvalueerd. De begeleiding krijgt het karakter van ondersteuning, van raadgeven, van mentor.

6. Het begeleid zelfstandig wonen creëert nieuwe begeleidingskansen door het feit dat de jongere en de begeleider in een nieuwe positie geplaatst worden. Nieuwe problemen stellen zich, zoals het beheer van financiës, betalen van huishuur, het probleem van eenzaamheid,...

Vanuit de praktijk wordt het begeleid zelfstandig wonen zeker als positief ervaren. Het is een formule die nog de nodige tijd dient te krijgen om tot een volwaardige hulpverleningsvorm te komen.

5. Begeleid Zelfstandig Wonen vanuit de diensten

5.1. De huidige situatie

Binnen de V.Z.W. Jongerenbegeleiding werd een platform opgericht om aan drie verschillende noden van de diensten te beantwoorden.

Ten eerste was er de nood aan communicatie tussen de diensten. Deze informatie-uitwisseling leidt tot het beschrijven van gemeenschappelijke probleemgebieden. Aldus kunnen gemeenschappelijke voorstellen tot verbetering naar het beleid toe geformuleerd worden.

Een tweede nood behelst het uitwerken van een gemeenschappelijke methodiek voor het specifieke werkterrein Begeleid Zelfstandig Wonen.

De laatste nood betreft de vorming van de begeleiders.

De cijfers die we hieronder aangeven zijn gebaseerd op de jaarverslagen van de vijf diensten in 1986. De groep jongeren omschrijven wij aan de hand van vier kenmerken: leeftijd, geslacht, woonsituatie, financiële situatie.

Tabel 1. De leeftijd van de jongeren

Leeftijd	Diensten					Totaal
	1	2	3	4	5	
17 jaar		11	2			13
18 jaar	(55)	11	9	1	3	24
19 jaar		8	14	5	2	29
20 jaar		13	8	4	4	29
21 jaar en ouder					1	1
	(55)	43	33	10	10	96

Tabel 2. Het geslacht van de jongeren

Geslacht		1	2	3	4	5
Mannelijk		28	19	4	3	54
Vrouwelijk	(55)	15	14	6	7	42
	(55)	43	33	10	10	96

Tabel 3. De woonsituatie bij aanmelding

Woonsituatie						
Thuis		11	8	5		24
Pleeggezin		10	3			13
Vrienden		1				1
Alleen		2	1			3
Instelling	(55)	14	18	4		36
Crisisopvang, vluchthuis		4	1			5
Leger			1	1		2
Psychiatrie			1			1
Andere		1				1
	(55)	43	33	10	(10)	86

Tabel 4. De financiële situatie van de jongere

Inkomen						
Geen		4				4
Werkloosheids- uitkering	(17)	3	5			25
Werkloosheids- uitkering + steun		4			6	10
Steun van O.C.M.W.	3	22	8	3		36
Invaliditeit		1				1
Ouders	7	5		1		13
Partner	2					2
Loon	(17)	8	19	4	2	50
Loon + steun			1	2		3
Leercontract + kinderbijslag	4					4
Kinderbijslag + invaliditeit					1	1
Kinderbijslag + steun	1				1	2
	55	43	33	10	10	151

Aan de hand van voorgaande gegevens zien we dat we in totaal 151 jongeren hebben kunnen bereiken.

Dienst 1 kon ons enkel gegevens verschaffen in verband met de financiële situatie van de jongeren. Vandaar zijn slechts in de vierde tabel in totaal 151 jongeren opgenomen.

Verder kunnen we besluiten dat de meerderheid van de jongeren 18, 19 of

20 jaar oud zijn. In totaal vertegenwoordigt die leeftijdsgroep 85 % (82 van 96) van de onderzochte populatie jongeren die begeleid zelfstandig wonen.

We zien dat ook hier meer jongers dan meisjes te vinden zijn. 56 % van de 96 jongeren die we zo konden classificeren zijn jongens.

Wanneer we de woonsituatie bij aanmelding bekijken, waarover we geen gegevens hebben van dienst 1 en dienst 5, zien we dat de jongeren vooral uit instellingen komen (42 % of 36 op 86). 28 % van de jongeren (24 op 86) komen vanuit hun oorspronkelijke thuissituatie.

Bij het bekijken van de financiële situatie van de jongeren zien we dat slechts 33 % van de jongeren (50 op 151) over een volledig loon beschikken. De vervangingsinkomens betekenen voor 54 % van de jongeren een bron van inkomen. Bij de rest van de jongeren zijn er 10 % die leven van het inkomen van hun ouders of partner en 3 % hebben geen inkomen.

5.2. Beschrijving van de knelpunten

5.2.1. Personeelsproblemen

Uit de praktijk is gebleken dat een administratieve kracht onontbeerlijk is voor de goede werking van de dienst. Die administratie houdt verband met de begeleiding zelf, uittypen van begeleidingsprognoses, evaluatieverslagen,...

Tot op heden kunnen de diensten echter geen administratieve kracht aanwerven. Ook een onderhoudskracht is onontbeerlijk. Het installeren van kasten, kachels, ... kunnen de begeleiders zelfs fysiek niet aan. Daarnaast stellen zich ook problemen omtrent het onderhoud van de infrastructuur van de diensten, want daarvoor is maar een heel klein bedrag voorzien in de werkingstoelage. Uit de populatiebeschrijving van de diensten blijkt duidelijk dat de diverse diensten jongeren met ernstige gedragsmoeilijkheden op verscheidene domeinen, begeleiden. Daarom wordt ook gepleit voor een verlaging van de case load.

5.2.2. Problemen met betrekking tot de populatie

We hebben in de begeleiding te maken met een groep jongeren die sociaal, maatschappelijk en financieel in een zeer zwakke positie verkeren. Ze zijn vaak minder begaafd, volgden hooguit beroepsonderwijs en staan zeer zwak op de arbeidsmarkt.

Toch is bij velen onder hen een zelfstandig wonen geïndiceerd, dat enkel niet kan doorgaan bij gebrek aan financiële middelen. We zijn van oordeel dat een jongere toch in zekere mate in staat moet zijn om een inkomen te verwerven, wil hij zelfstandig gaan wonen. Maar een alleenwoning veronderstelt bij de aanvang: huurwaarborg, verzekeringen, linnen, lakens, dekens, kachels, gasfornuis, ... Dus extra-uitgaven. Sommige jongeren beschikken echter slechts over een wachtvergoeding of kinderbijslag. Dan zijn er studenten of jongeren die in-gevolge omstandigheden geen recht hebben op enige uitkering.

Voor die verscheidene situaties zouden we volgende voorzieningen willen voorstellen:

Startvergoeding voor jongeren

Een bedrag van 30.000 fr. zou ter beschikking kunnen gesteld worden aan de jongeren, evenwel verminderd met:

- hun spaartegoeden;
- eventuele tussenkomsten van familieleden.

De vaststellingen van de spaartegoeden zouden kunnen geattesteerd worden door Jeugdrechter of Jeugdbeschermingscomité. De mogelijkheden tot tussenkomst vanwege familieleden zouden kunnen onderzocht worden door de Vast Afgevaardigde van de Jeugdrechtbank of Jeugdbeschermingscomité. Op basis van de verklaring van voornoemde instanties zou het Ministerie van Gezin en Welzijnszorg het startgeld kunnen uitbetalen aan de begeleidende dienst. Jongeren, aangemeld door het O.C.M.W., zouden een zelfde startgeld moeten kunnen krijgen van het O.C.M.W., dat zij kunnen terugvorderen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Bestaansminimum - Speciale kosten

Voor sommige jongeren, die om ernstige redenen niet meer thuis of in hun pleeggezin kunnen verblijven en waarbij een instellingsplaatsing niet aangewezen of niet meer haalbaar is en die bovendien niet over de nodige financiële middelen beschikken om zelfstandig te wonen, zou de mogelijkheid moeten voorzien worden om hen het bestaansminimum toe te kennen en speciale kosten zoals bijvoorbeeld remgeld, medicamenten, schoolkosten, enz. te betalen.

Dit zou uiteraard met de nodige omzichtigheid moeten gehanteerd worden en ook verbonden worden aan het naleven van bepaalde voorwaarden: b.v. intensief werk zoeken, training, arbeidshouding, de lessen volgen,...

Voor de studenten zou een dergelijke voorziening — in combinatie met andere middelen als kinderbijslag, studiebeurs, eventuele tussenkomst van ouders — een oplossing bieden.

De beoordeling zou via het O.C.M.W. kunnen geschieden.

5.2.3. Problemen met betrekking tot de begeleiding

Actieradius van de diensten

Als eerste omschrijving van het werkveld van de diensten hadden we met het gerechtelijk arrondissement waar de dienst gevestigd is een goed criterium. Te meer daar er veelal samengewerkt wordt met de plaatselijke jeugdrechtbank.

Nu blijkt wel dat er met verscheidene jeugdrechtbanken samengewerkt wordt. De dienst is dan het best gelegen in die stad of gemeente waar de sterkste concentratie van jongeren is. In sommige gevallen is de inplanting dan zo dat men ook gemakkelijk voor een gedeelte van een ander gerechtelijk arrondissement kan instaan en uiteraard ook voor het eigen gerechtelijk arrondissement.

Vandaar het voorstel dat de diensten gemachtigd zouden worden om de begeleiding te organiseren binnen het gerechtelijk arrondissement waar de zetel van hun dienst gevestigd is. Bovendien zouden zij de toelating moeten krijgen om de begeleiding te doen buiten het eigen gerechtelijk arrondissement, weliswaar binnen een straal van 30 km., en in zoverre er binnen het betreffende arrondissement geen andere dienst gevestigd is.

Op deze regel zouden ook uitzonderingen moeten kunnen bestaan. Bijvoor-

beeld: wanneer een jongere in begeleiding buiten de actieradius verhuist, zou hij verder moeten begeleid kunnen worden.

Het subsidiëren van de intake-fase

Uit het onderzoek is gebleken dat in de intake veel tijd en energie gestoken wordt. Een gemiddelde duur van 2 à 3 weken is zeker geen uitzondering. Een 15-tal uren gesprek en de jongere helpen installeren in zijn nieuwe woonst zijn alle activiteiten die door de dienst moeten gedragen worden.

Het zou zeker verantwoord zijn mochten deze activiteiten in de subsidiëring opgenomen worden.

Besluit

In dit artikel werd het Begeleid Zelfstandig Wonen in Vlaanderen beschreven.

Er werd ingegaan op de historiek en de ontwikkelingen tijdens het eerste jaar.

Een korte evaluatie van de huidige stand van zaken werd gehouden met daarbij aansluitend een probleemformulering met betrekking tot de diensten.

Uit dit alles blijkt dat het Begeleid Zelfstandig Wonen geen explosieve ontwikkeling, zoals b.v. in Nederland, kende.

Voor de residenties is een voorafgaandelijke differentiatie aangewezen vooraleer de jongere begeleid kan worden in zijn definitief midden van alleen wonen.

Bij de diensten doen zich nog heel wat problemen voor die het volwaardig functioneren van de dienst belemmeren. We vermeldden de gebrekkige personeelsbezetting, de financiële positie van de jongere, enz.

Dit alles sluit niet uit dat met de start van het Begeleid Zelfstandig Wonen in Vlaanderen een stap in de goede richting van de differentiatie van hulpverlening aan de jongeren werd gezet.